

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 1.22(497.4)"1904/1934":374.73

prejeto: 10. 8. 2005

Tatjana Hojan

bibliotekarska svetovalka v pokoju, Topniška cesta 70, SI-1000 Ljubljana

Akademija, ljudsko izobraževalno društvo (1904–1934)

IZVLEČEK

Društvo Akademija je pričelo delovati leta 1904 z namenom razširjati splošno izobrazbo s predavanji, ustanavljanjem knjižnic in tečajih. Do leta 1914 je delovalo neprekinjeno. Predavatelji so delovali po vsej Sloveniji s predavanji iz zdravstva, literature in gospodarstva. Leta 1907 je društvo skupaj z društvoma Sokol in Prosveta ustanovilo v Ljubljani knjižnico Simona Gregorčiča. Za predavanja je pridobilo tudi zagrebške univerzitetne profesorje. Po prvi svetovni vojni je društvo v letih 1918 in 1919 poleg predavanj organiziralo tudi tečaje iz higijene, astronomije, matematike, francoščine in srbohrvaščine. V drugi polovici leta 1919 je društvo prenehalo z delovanjem, čeprav je bilo uradno ukinjeno šele 23. maja 1934.

KLJUČNE BESEDE

Akademija, društvo, izobraževanje odraslih, zagrebška univerza

SUMMARY

THE ACADEMY, PEOPLE'S EDUCATIONAL SOCIETY (1904–1934)

The society Academy began to operate in 1904 with an intention to spread general education by lectures, founding libraries and by courses. Until 1914, the society was active continually. Lecturers were active across Slovenia with lectures on health care, literature and economy. In 1907, the society founded in Ljubljana together with the societies Sokol and Prosveta the Library of Simon Gregorčič. For lectures, they acquired university professors from Zagreb as well. After World War I, in the years 1918 and 1919, the society organized besides lectures courses on hygiene, astronomy, mathematics, French and Serbo-Croatian languages. In the second half of the year 1919, the society ceased its activities although it was officially cancelled as late as May 23rd 1934.

KEY WORDS

the Academy, society, educating of adults, Zagreb University

Leta 1904 je v Ljubljani družba izobražencev ustanovila društvo, ki je imelo namen širiti splošno izobrazbo. Društvo naj ne bi bilo politično, njegov cilj pa je bil "uveljavljati med Slovenci naprednejše misli, ki dokazujejo svojo narodnost s tem, da so z umskega in нравnega stališča boljše od doslej odločujočih".¹

V pravilih društva je bilo navedeno, da ta svoj namen izvršuje:

1. s sklicevanjem javnih shodov in sestankov,
2. izdajanjem izobraževalnih časopisov in spisov,
3. z razširjanjem spisov in knjig med člane
4. s čitalnicami in knjižnicami
5. z znanstvenimi in strokovnimi predavanji
6. s peticijami in spomenicami
7. s slavnostmi, veseljami itd.

Sredstva pa društvo pridobiva s prispevki posameznih članov in z darovi, prebitki zabav, slavnosti, zbirk in pod.²

V pravilih je bil določen delokrog društva, ki "se razteza po Kranjski, Štajerski, Koroški, Goriški, Trstu z okolico in Istri." Pravila društva so bila odobrena 15. oktobra. Ustanovni občni zbor je bil 26. oktobra 1904. Predsednik društva je bil pravnik in politik dr. Vladimir Ravnihar, podpredsednik zdravnik dr. Ivan Robida, tajnik pa pravnik dr. Anton Dermota. Ta je objavil kratek prispevek o novem društvu v *Omladini*, glasilu narodno-radikalnega dijaštva, ki jo je takrat urejal Gregor Žerjav. Napisal je, da je društvo nujno potrebno, kajti mladi intelektualci, ki so ga ustanovili, menijo, da je treba delovati ne samo na političnem, ampak tudi na kulturnem in prosvetnem področju.³

Članek iz *Omladine* je v *Popotniku* omenil učitelj Ivan Šega, ki je prav tako bil v društvenem odboru. Napisal je, da si je Akademija postavila prekrasno nalogo in naj se je slovensko učitelstvo najtesneje oklene, kajti "naša naloga in naloga tega društva sta tako slični, da se ne dasti ločiti. Kjer neha ljudskošolska izobrazba, tam zastavi Akademija svoje delo in dobili bomo harmonično celoto v najblažjem in najlepšem smislu".⁴

Anton Dermota je naloge društva predstavil tudi v reviji *Naši zapiski*.⁵

Ustanovitelji društva so že poleti leta 1904 priredili po Sloveniji nekaj javnih predavanj, da bi ugotovili, kako se bodo obnesla. Obširneje je o njih in o delu društva pisal Anton Dermota v reviji *Naši zapiski*. V letniku 1903/4 je izšel njegov prevod članka češkega pedagoga Františka Drtine *Vseučiliška ljudska predavanja*, ki je izšel tudi v knjižni obliki. V *Dodatku* temu članku pa Anton Dermota piše o tem, kako so mladi izobraženci pripravljali novo društvo, ki se je lahko oprlo "samo na mlajše in najmlajše inteligente; starejša generacija se je pokazala bodisi trhljena ali pa porasla z mahom, tako da je bila neporabna." Piše tudi, da se klic po univerzi na Slovenskem vedno ponavlja in da jih nihče ne more ovirati v prizadevanju, da pričnejo pripravljati vse za "bodočo učeno univerzo za sedaj z ljudsko univerzo." Za tem poda statistiko predavanj, ki jih je še neustanovljeno društvo do sedaj pripravilo. S ciklom predavanj so pričeli v Logatcu 7. februarja 1904 in do 8. maja imeli skupaj sedem predavanj. Predavali so: dr. Anton Dermota, dr. Vladimir Ravnihar, dr. Fran Novak, dr. Josip Stojc, Robert Kenda, dr. Ivan Robida in Ivan Franke. Poslušalci so bili kmetje in obrtniki, največ (80) jih je bilo na predavanju Roberta Kende, ki je predaval o Japoncih, najmanj (25) pa na predavanju Antona Dermote o sodišču (o isti temi je predaval še 19. marca v Dražgošah).

Drugi ciklus petih predavanj je potekal v Selcah nad Škofjo Loko med 10. aprilom in 19. junijem. Poleg prejšnjih predavateljev je predaval še pravnik dr. Konrad Vodušek.

Tretji ciklus treh predavanj je bil v Zagorju na Notranjskem, in sicer med 10. aprilom in 29. majem. Dr. Fran Novak je predaval o kaznih, dr. Vladimir Ravnihar o prisegi pred sodiščem in dr. Josip Stojc o tem, kako oskrbeti poškodbe. To zadnje predavanje je imelo rekordno število obiskovalcev, kar 130.

V Zagorju ob Savi je 23. maja predaval profesor Ivan Franke o poeziji za proletarce, in sicer o pesmih Ade Negri. Obiskovalci so bili "organizirani delavci", bilo jih je 100.

8. maja je predaval še ljubljanski učitelj Frančišek Gärtner o državljskih pravicah. Skupno je bilo na predavanjih povprečno 65 poslušalcev.

Članek konča Dermota z obljubo, da bodo z delom nadaljevali in tako "imeli svoje domače slovensko vseučilišče, čigar duševni zakladi bodo vsem odkriti in pristopni. To pa bodi in bode uvod za novo akcijo, da nam bo država prisiljena dati slovensko univerzo."⁶

¹ Dragotin Lončar, "Akademija" ljudsko izobraževalno društvo v Ljubljani. *Učiteljski tovariš*, 1907, (13. 12.), št. 50, str. 590.

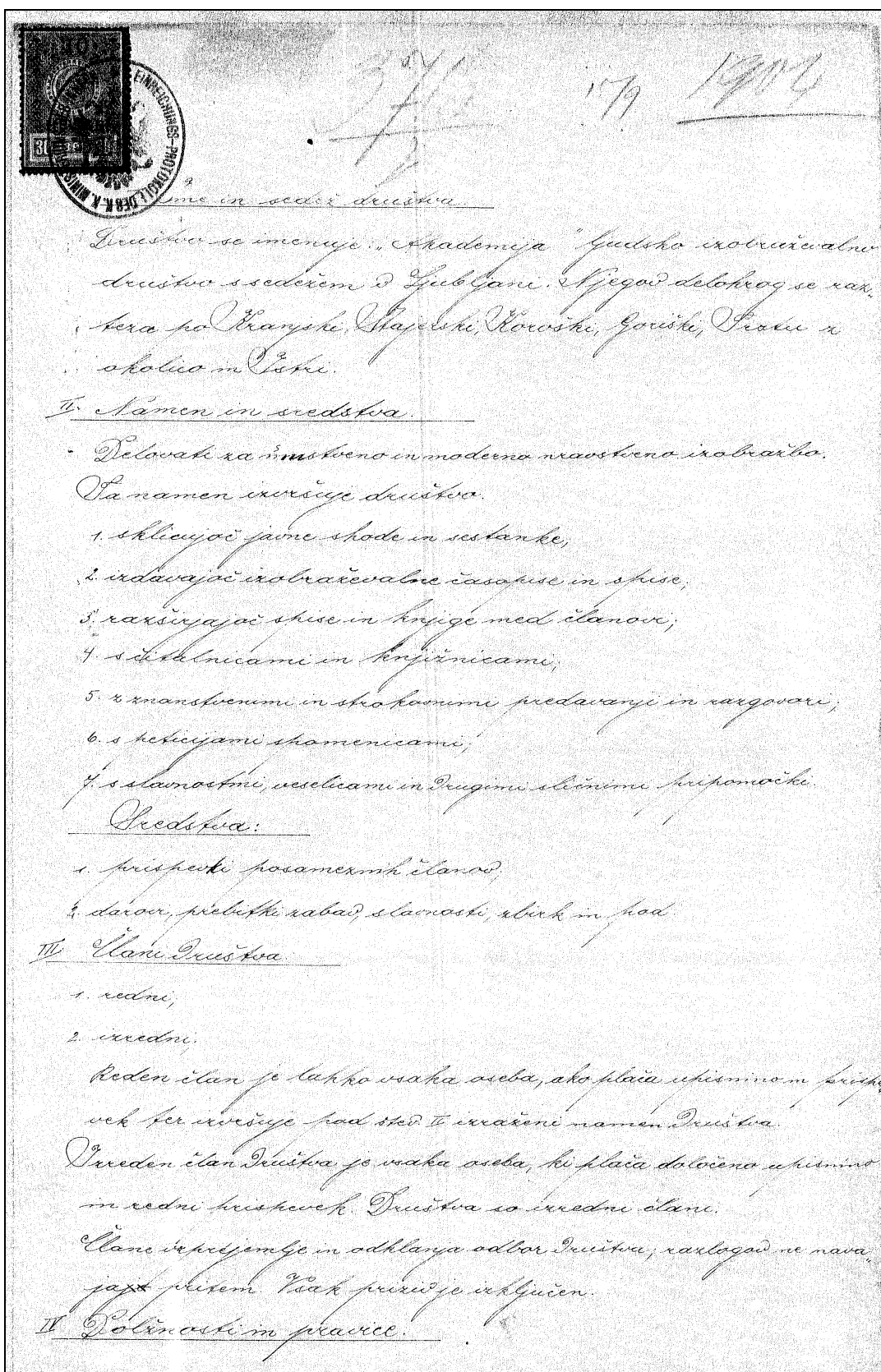
² AS 68, *Kraljevska banska uprava Dravske banovine, upravni oddelek*. Serija društvenih pravil, t. e. 10, št. 1079.

³ Anton Dermota, Akademija. *Omladina* 1904/05, str. 119–120.

⁴ Ivan Šega, Pedagoški utrinki. *Popotnik*, 1904, str. 379.

⁵ Anton Dermota, Akademija, izobraževalno društvo. *Naši zapiski* 1904/5, št. 2, str. 21–23.

⁶ Anton Dermota, Vseučiliška ljudska predavanja. Dodatek. *Naši zapiski* 1903/4, št. 8, str. 116–122.

Pravila društva Akademija 1904. (AS 68, Kraljevska banska uprava Dravske banovine, upravni oddelek. Serija društvenih pravil, t. e. 10, št. 1079)

O teh predavanjih je pisal v *Omladini* Adolf Ribnikar. Menil je, da so bila slabo obiskana in so pokazala, da je treba tematiko predavanj prilagoditi našim razmeram in posameznim krajem. Za naše kraje bi po avtorjevem mnenju morali kot podlago upoštevati program meščanske šole, s predavanji pa naj bi izpopolnjevali "odraslim praktično znanje in iskustvo".⁷ Vendar menim, da je bila ta njegova sodba prestroga, saj je bilo v sicer manjših krajih na večini predavanj dovolj poslušalcev.

O vsebini predavanj običajno niso pisali in le redka predavanja so bila kasneje objavljena v časopisju. Prav tako so časopisi le redkokdaj poročali o obiskovalcih in njihovih odzivih.

V prvem letu delovanja je društvo organiziralo 65 predavanj z zdravstveno, socialno, gospodarsko in literarno vsebino. Takoj po sprejetju društvenih pravil so pričeli s prvimi predavanji. Prvi je predaval 19. novembra dr. Anton Dermota v Trbovljah o svetovnem gospodarstvu. Za njim sta predavala dr. Vladimir Ravnihar na Jesenicah o sokolstvu in dr. Ivan Robida v Ljubljani o higieni.⁸ Zadnji je imel največ predavanj in je pripravil tečaj iz higiene. Snov iz predavanj je objavljal tudi v *Ljubljanskem zvonu* in *Slovenskem narodu*. Zanimivo je bilo tudi predavanje dr. Ivana Prijatelja na predvečer odkritja Prešernovega spomenika v Ljubljani 9. septembra 1905 o drami Prešernovega duševnega življenja. Predavanje je bilo objavljeno tudi v posebni številki 10. in 11. letnika 1904/5 *Naših zapiskov*, ki je bila posvečena Prešernu. V predavanju je opisal razmere na Slovenskem v Prešernovem času, podrobneje opisal njegov *Krst pri Savici* in poudaril, da pesmi *Pevcu* in *Ribič* največ povesta o pesnikovih stiskah.

Predavanja društva so v prvem letu potekala na Kranjskem, Štajerskem in Primorskem. Poslušalci so bili delavci, dijaki in kmetje, skupaj je bilo 14.800 obiskovalcev. Cena za eno predavanje je znašala 20 kron, za pet predavanj pa 60 kron. Imeli so tudi tri družabna srečanja (*jour-fixe*). Na prvem občnem zboru, ki ga je društvo imelo 18. oktobra 1905, so govorili o ustanovitvi javne knjižnice in čitalnice v Ljubljani in o jezikovnih tečajih.

Novo društvo je časnik političnega katolicizma *Slovenec* označil kot brezbožno in tudi Fran Erjavec v svoji knjigi o zgodovini katoliškega gibanja na Slovenskem o tem piše: "Dr. Dermota, ki je še kolebal med liberalci in socialisti, je ustanovil v zvezi z dr. Ravniharjem in s podporo radikalcev meseca oktobra l. 1904 v Ljubljani društvo Akademija, ki naj bi prirejala v mestih in na deželi ljudska predavanja brez metafizičnih primesi, kar

jo je kmalu zapletlo v ostre boje s katoličani."⁹

Novembra 1905 je bilo v *Učiteljskem tovarišu* objavljeno, da je imela Akademija v preteklem poslovnem letu 65 predavanj. Obvestilo zato poziva "občine, čitalnice, bralna društva – sploh vse korporacije, ki imajo tudi namen pospeševati izobrazbo ljudstva, naj prijavijo pri predsedstvu društva Akademije, ako žele, da jim preskrbi predavanj."¹⁰

Največ je o delu društva pisal tednik *Naš list*, ki je leta 1906 napisal tudi tole: "Akademiji očitajo, da se njeno delovanje ne more prav razvijati. To je resnica. A kje tiče vzroki? Klerikalci jo sovražijo iz dna duše. Škof jo je dal na indeks... A hujše kakor nasprotstvo s strani klerikalcev je pasivna restenca naprednih krogov slovenskih."¹¹

8. maja 1906 je *Slovenski narod* objavil notico, da je odbor narodno-napredne stranke izjavil, da je Akademija del organizacije te stranke. Odbor je na to odgovoril in 10. maja objavil izjavo, da je Akademija nepolitično društvo. Ta trditev pa ni mogla biti prepričljiva, saj so se vodilni člani društva zelo politično udejstvovali.

Na poziv čitalnicam, bralnim in akademskim društvom, naj postanejo redni člani društva Akademija, so se odzvala društva v Gradcu, Pragi, Trstu, Laškem, Zagorju, Cerknem, Trziču, Ljubljani, Nabrežini, Spodnji Šiški in Kranju. K sodelovanju so vabili tudi Zavezo slovenskih učiteljskih društev in Društvo slovenskih profesorjev.¹²

Drugo leto je postal tajnik društva znani zgodovinar in politik dr. Dragotin Lončar. V tem letu je društvo priredilo 22 predavanj, in sicer 8 v Idriji, 7 v Ljubljani, 3 v Novem mestu, po eno pa v Cerknici, Laškem, Radovljici in Sodražici. Bila so iz zemljepisa, naravoslovja, prava in sociale. Med drugim so predavali: dr. Anton Dermota o socializmu, dr. Vladimir Ravnihar o družbah z omejeno odgovornostjo in dr. Franc Novak o reformi civilne poroke. Poslušalci so bili iz vseh slojev prebivalstva, obisk predavanj pa je bil zelo različen. Društvo je imelo v tem letu eno družabno srečanje, odbor pa je imel 7 sej. V tem letu je odbor začel uresničevati zamisel o ustanovitvi javne knjižnice, tako da se je povezal z dijaškim društvom Prosveta in telovadnim društvom Sokol. Dr. Lončar je v spisu o delu Akademije tudi napisal, da je društvo pričelo akcijo, da bi postalo "centrala vsega naprednega poljudno-izobraževalnega dela na Slovenskem" in bi združilo vsa napredna izobraževalna društva.

⁹ Erjavec, *Zgodovina katoliškega gibanja*, str. 95.

¹⁰ "Akademija." *Učiteljski tovariš* 1905, (17. 11.), št. 46, str. 401.

¹¹ *Naš list*, 1906, (17. 3.)

¹² ZAL, LJU 270, *Društva*, Akademija 1904–1908, št. 1.

⁷ Adolf Ribnikar, Doneski k našemu ljudskemu vseučilišču. *Omladina* 1904, str. 137.

⁸ Akademija. *Naši zapiski* 1904/5, št. 1, str. 16.

Prosvetnemu društvu v Vrabčah pri Vipavi so darovali 20 kron podpore za nabavo knjig. Knjižnica je bila ustanovljena maja 1907. Sklenili so pošiljati poročila o delu odbora v *Slovenski narod*, *Edinost*, *Sočo*, *Mir*, *Domovino*, *Narodni list*, *Naš list*, *Gorenjca* in *Rdeči prapor*.¹³

Z društvom Akademija je bilo povezano leta 1905 ustanovljeno delavsko izobraževalno društvo Ljudski oder v Trstu. V prvem letu je društvo pripravilo 17 predstav, od tega so jih 7 pripravili člani Akademije.

V tretjem letu delovanja se je glavni odbor spremenil. Podpredsednik je postal profesor Janez Franke. Predavanj v tem letu je bilo 32, in sicer 17 v Ljubljani, 4 v Trstu, 3 v Nabrežini, 2 v Idriji in Kranju ter po eno v Škofji Loki, Celju, Ribnici in Zagorju ob Savi. Predavanja so bila literarne, naravoslovne, socialne in zemljepisno-zgodovinske vsebine. Med drugimi je ing. Jakob Turk predaval o hrani in hranjenju rastlin v Ljubljani in Ribnici, dr. Fran Novak pa je imel predavanje *Cerkev in država*, nekaj iz zgodovine in sedanosti. Rasto Pustoslemšek je imel v tem letu ciklus predavanj o Turčiji, zlasti o Carigradu. Pri ljubljanskih predavanjih so prevladovalе ženske poslušalke.

V tem poslovnem letu je društvo s pomočjo profesorja dr. Frana Ilešiča, ki je bil večkrat navzoč na sejah odbora, in vseučiliškega profesorja iz Zagreba dr. Vjekoslava Klaića organiziralo predavanja hrvaških vseučiliških profesorjev. O teh predavanjih je več pisal dr. Fran Ilešič v razpravi, objavljeni v posebni številki revije *Misel in delo*, ki je izšla ob dvajsetletnici Jugoslavije.¹⁴ Predavanja so bila februarja in marca ob nedeljah in praznikih, običajno ob petih popoldne v Mestnem domu v Ljubljani. Predavali so: dr. Albert Bazala o etiki in politiki, dr. Lazar Car o vzroku smrti, dr. Dragutin Gorjanović – Kramberger o diluvialnem človeku in njegovem razmerju do modernega človeka, dr. Anton Heinz o obliki in življenju bakterij, dr. Gustav Janeček o metalurgiji z elektrolizo in o alumino-metalurgiji, dr. Isidor Kršnjavi o prosvetnem delovanju frančiškanov na Hrvaškem, dr. Fran Markovič o Simonu Gregorčiču, dr. Ferdo Šišić o nastanku današnjega zemljepisnega pojma Dalmacije in o vprašanju združitve Dalmacije s Hrvaško. Predavanje dr. Alberta Bazale z naslovom *Etika in politika* je ponatisnila Slovenska gospodarska stranka v posebni brošuri.

Prvi je predaval dr. Ferdo Šišić. Pred njegovim predavanjem je predsednik Akademije Ravnihar poudaril, da se s tem polaga temelj slovenski univerzi. Zadnji v tem ciklu predavanj pa je bil dr. Gustav Janeček, ki se je na koncu v imenu univerzitetnega dekanata zagrebske filozofske fakul-

tete zahvalil poslušalcem in dejal, da so ta predavanja Slovincem nadomestila univerzo. Hrvatje so se morali za svojo univerzo zelo truditi in tudi Slovenci jo bodo s požrtvovalnostjo dosegli.

Dr. Fran Ilešič je posebej pozdravil predavanje dr. Franja Markovića o Simonu Gregorčiču in v *Slovenskem narodu* med drugim napisal: "Markovič bo predaval o Slovincu in zato bo jutri velik dan. Slovenci bomo jutrišnji večer posvetili Gregorčiču in Markoviću, Slovincu in Hrvatu. In tako mora biti."

Dr. Fran Ilešič v svojem sestavku nadalje piše tudi o obisku teh predavanj. Na prvih dveh predavanjih dr. Šišića in dr. Carja je bila dvorana "polna ukaželjnega občinstva iz vseh slojev in stanov. Gorjančevo predavanje so tudi ženske v obilnem številu počastile. Bazalovo predavanje je bilo jako dobro obiskano, Heinzovo predavanje je poslušal mnogoštevilni publikum, ki je po svojem številu in s svojo pozornostjo imponiral tudi g. predavatelju."

Navedel je tudi odlomke o zagrebških predavateljih v *Omladini*, na primer: "Predavanja zagrebske modroslovne fakultete so velik napredek v hrvatsko-slovenskem duševnem prometu", in v *Novi dobi*, kjer so zapisali, da s temi predavanji "na najsolidnejši način gradimo temelj slovenskemu vseučilišču v Ljubljani."

Predavanja so bila torej po poročilih v časopisju dobro obiskana in povsod so jih tudi pohvalili kot izjemen slovenski kulturni dogodek. Dnevnik *Slovenec* je pisal samo o predavanju dr. Kršnjavija in še to ironično. Pisal je, da predavanje ne pove nič novega, pač pa je bilo marsikaj treba razjasniti "tisti liberalni buržuaziji, ki hodi k predavanjem Akademije, ker o takih splošnih kulturnih slikah navadno nobenega pojma nima".¹⁵

Med drugimi sta o predavanjih zagrebških profesorjev leta 1907 pisala tudi dr. Anton Dermota in pesnik Anton Aškerc, in sicer v praškem listu *Slovanský Přehled*. Prvi je v številki 5. aprila 1907 napisal, da je Akademija izvedla lep načrt, ko je pripravila predavanja zagrebških profesorjev in da se jih ljubljanska publika "z vnelo udeležuje." Anton Aškerc pa je svoj prispevek objavil v številki 10. maja. Del Aškerčevega članka je bil objavljen tudi v listu *Nova doba* 22. maja 1907. Piše, da so prvič v Ljubljani predavali zagrebški profesorji in sicer v hrvaškem jeziku in da so ta predavanja za nas Slovence nekaj "čisto novega in epohalnega ... Marsikdo se je bal, da bo razlika med slovenskim in hrvaškim jezikom morda ovirala razumevanje. Pokazalo se je, da je bil strah odveč." Aškerc je tudi poudaril, da so zagrebški profesorji opravili v Ljubljani pozitivno kulturno delo. O obisku na

¹³ ZAL, LJU 270, *Društva*, seja 16. 1. 1907 in 15. 5. 1907.

¹⁴ Ilešič, *Ekstenza zagrebske univerze*, str. 115-136.

¹⁵ Prav tam, str. 118.

Dermota:

Akademija.

Razmere v slovenski javnosti same so priča, da je bilo to društvo potrebno, opravičeno. Dokazuje nam pa to potrebo tudi ves razvoj našega narodnega življenja od dob naših buditeljev pa do danes.

Le primerjajte! Naši buditelji so začeli delo na celi črti, so skrbeli za vse. Vsem tedanjim in novo nastajajočim potrebam so hoteli in izkušali ustreči. Če niso mogli zadoščati povsodi, ni bila vselej le njih napaka . . . Niso bili samo beletristi, samo znanstveniki, samo politiki, samo ekonomski — hoteli so biti vsak vse. Takrat je bilo to stremljenje opravičeno in mogoče; zakaj takrat je bilo življenje Slovenstva skromno, tako, da ga je lahko obsegla moč posameznikovih sil.

Čas se je izpremenil; naše narodne potrebe so postale drugačne, so se pomnožile in izraznovrstile. Slovenstvo je postalo vkljub vsem obupujočim klicem in pozivom mogočnejše in širše, jedrovitejše; ima vedno več življenjske moči v sebi. Posameznik ne more več biti kos vsem nalogam, ki jih stavlja novodobno komplikovanejša narodna življenja. Razdelimo si delo: jaz tu, ti ondi, tretji zopet drugje, — a vsi vedno sub specie totius t. j. vedno z ozirom na to, da smo vsi člani ene in iste narodne celote, da moramo delovati vsi za eno in isto narodno celoto. Čeprav po raznih potih in načinih: cilj in smoter nam je skupen in enak: Vedno višje se dviguj kulturna stopinja Slovencev!

Kultura . . . Ta beseda vsebuje ves naš narodni program. Pomenja nekaj drugega, nego civilizacija. Nekaj višjega. Kultura obsega vse naše narodno življenje. Ali vsaj obsegaj to!

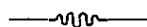
Zato se mladim ljudem, ki so snovali Akademijo, izobraževalno društvo, ni zdelo, da se izpolnjuje naš slovenski narodni program, če se deluje samo na zunanem t. j. političnem polju. »Politike« — in skoro bi dejal tudi politike — imamo Slovenci razmeroma preveč. To je premalo, s tem se preenostransko izvršuje naš narodni program. Saj je politično delovanje samo ena stran delovanja za narod. Ne moremo niti reči, da je to najugodnejša stran. Za posameznike je morda lahko, za narodovo celoto ne.

Treba je dela v širšem, kulturnem smislu. Izobrazbe nam nedostaja. Čim bo ta višja, bo tudi naša politika, naše celo javno življenje plemenitejše in bolj slovensko. Kajti potem

OMLADINA

Glasilo narodno-radikalnega dijaštva.

Izhaja enkrat na mesec ter stane za celo leto K 4.—; za dijake K 2.40; posamezna številka 40 vin. — **Dopisi** naj se blagovole pošiljati uredništvu najkasneje do 20. vsakega meseca v Ljubljano na Strmo pot št. 4. — Le frankovana pisma se prejemajo. — **Upravištvo** je v tiskarni J. Blasnika naslednikov v Ljubljani, Breg št. 12.

Leto I.

Ljubljana, meseca novembra 1904.

Štev. 8.

Vsebina: Uvodnik. — Doneski k našemu ljudskemu vseučilišču. — Aforizmi o političnih strankah. — Akademija. — Akademično tehniško društvo »Tabor« v Gradcu. — Listek. — Listnica uredništva. — Iz upravištva.

Ljubljana, 1. listopada 1904.

Članek Antona Dermote. (*Omladina* 1904, št. 8)

predavanjih pa je napisal: "Publike vseh slojev, glavno iz inteligence je bilo pri vsakem predavanju dosti."¹⁶

V *Našem listu* je dopis ob koncu predavanj zagrebških profesorjev. Piše, da so bila vsa predavanja "na višini strokovnega znanja, vsak predavatelj, vseučiliški profesor je pokazal, da je samostojen mislec, kapaciteta sam zase." Obenem tudi piše, da nam ta predavanja nadomeščajo ljudsko univerzo in so dostopna vsem slojem.¹⁷

O predavanjih v Ljubljani je pisal tega leta tudi dr. Albert Bazala v *Glasi Matice Hrvatske*. To je nato objavila tudi *Nova doba* 11. maja 1907.¹⁸

Dva dni po zadnjem predavanju hrvatskih profesorjev, 27. marca 1907, sta v imenu društva Akademija dr. Ravnihar in tajnik dr. Lončar poslala rektoratu zagrebške univerze zahvalno pismo in se priporočala še za naslednja predavanja. Tudi osebno so v Zagreb 18. maja 1907 odpotovali dr. Ravnihar, dr. Lončar in dr. Fran Ilešič in se sestali s člani zagrebškega akademskega senata. Ponovno

so se jim zahvalili za predavanja in napravili načrt za njihovo nadaljevanje v jeseni. Tudi v listih *Nova doba*, *Omladini* in *Slovanskem Prehledu* so pisali, da se bodo jeseni predavanja obnovila.¹⁹

Društvu je s pomočjo ljubljanske mestne občine in daru župana Ivana Hribarja uspelo ustanoviti javno knjižnico in čitalnico v Ljubljani, ki se je imenovala po Simonu Gregorčiču. Upravljal jo je poseben odbor, v katerem sta bila po dva člana društva Akademije, Prosvete, Sokola in en član iz ljubljanske mestne občine. V *Omladini* je pisalo, da bo v središču mesta ob "Zvezdi" "v Vegovih ulicah št. 2, pritlično. V čitalnici bodo bralcem na razpolago vsi slovenski časniki in znatno število tujih." Sprva je imela 1.500 zvezkov.²⁰

V tem letu so začeli razmišljati o tečajih za nepismene in se dogovorili z učiteljem v Gornjem Gradu Ignacijem Šijancem, da bo pripravil abecednik za analfabete. Vendar je to ostalo samo pri dogovoru in do realizacije ni prišlo. Društvo je v tem letu spremenilo svoja pravila, da bi s tem

¹⁶ Prav tam, str. 116–118.

¹⁷ Predavanja hrvatskih vseučiliških profesorjev. *Naš list*, 1907, (29. 3.), št. 19.

¹⁸ Ilešič, *Ekstenza zagrebške univerze*, str. 119 in 132.

¹⁹ Prav tam, str. 119–120.

²⁰ Simon Gregorčičeva ljudska knjižnica in čitalnica v Ljubljani. *Omladina*, 1907/08, str. 31.

omogočilo tudi društvom in združenjem (korporacijam, organizacijam), da postanejo redni ali izredni člani. Odbor je imel v tem letu osem sej.

V marcu leta 1907 je društvo objavilo Razglas v *Učiteljskem tovarišu*, da učitelji stopijo v društvo kot redni ali izredni člani. Vpisnina za redne člane je bila 2 kroni in članarina 6 kron, pri izrednih članih pa 4 krone na leto brez vpisnine. Posamezne učitelje, čeprav nečlane, so vabili, da sodelujejo s predavanji.²¹

Načrti za prihodnost so bili, da v Ljubljani predavajo predvsem hrvaški vseučiliški profesorji in to ciklično, drugod po Sloveniji pa domači strokovnjaki. Razlogov zato niso navedli, je pa na to opozoril prispevek v Našem listu. Ob predavanju dr. Gorjanovića je med drugim tudi napisano: "*Pri tej priliki izrekamo željo, da bi naši slovenski srednješolski profesorji hodili predavat po slovenskih mestih in trgih izven Ljubljane in prišli tako malo med ljudi iz svoje šolske ekskluzivnosti.*"²²

Na občnem zboru so sklenili pripravljati tudi tečaje za dopolnjevanje splošne izobrazbe iz različnih strok, kot prva in najvažnejša naloga pa bi bili tečaji za nepismene.

Naslednja naloga bi bila razvoj knjižničarstva, kajti tedanje čitalnice in bralna društva niso bili namenjeni širšemu občinstvu, ker "*v njih veje aristokratski duh*". Potrebna je bila koncentracija in centralizacija izobraževalnih društev in pa potrebna denarna sredstva za ta namen.

Na občnem zboru društva 25. novembra je prišlo do sprememb v odboru. Tajnik je postal Robert Kenda, knjižničar dr. Pavel Pestotnik, nov odbornik pa Rasto Pustoslemšek.

Ob koncu leta 1907 je izšel daljši članek o delu Akademije. Dr. Dragotin Lončar ga je objavil v *Učiteljskem tovarišu* in *Novi dobi*, izšel pa je tudi kot samostojna brošura. Njen naslov je bil "*Akademija ljudsko izobraževalno društvo v Ljubljani. Njen namen, dosedanje poslovanje in načrt za prihodnost.*"²³

Društvo slovenskih profesorjev je v začetku leta 1908 objavilo, da društvo Akademija prosi, naj člani njihovega društva prirejajo javna predavanja ne samo v Ljubljani, ampak tudi na deželi. Zato poziva "*svoje člane, naj se odzovejo temu povabilu ter naj prirejajo javna predavanja.*"²⁴

Nova sezona zagrebških univerzitetnih predavanj se je pričela z začetkom februarja 1908. Prvi je predaval dr. Hinko Hranilović o geografiji in

geografskem položaju južnih dežel naše države, nato dr. Albert Bazala o etiki in nacionalni ekonomiji, dr. Ernest Miller o sociologiji, dr. Ferdo Šišić o Hrvatih in Madžarih od leta 1790 do 1868, dr. Anton Heinz o življenju pod zemljo, Ivan Franke o kapitalu in delu, dr. Josip Šilović o kaznovanju. Dr. Gjuro Šurmin je predaval o Slovencih in Hrvatih v prvi polovici 19. stoletja. Omenil je, da so Francozi v svoji Iliriji združili velik del sedanje Slovenije in Hrvaške. Razlika med obema narodoma je bila po njegovem, da so se Hrvati ilirizma družno oprijeli, Slovenci pa so ostali "*majhni in hladni*", kar so zakrivili na Dunaju, kjer so se bali "*hrvaško-slovenske vzajemnosti.*" Slovencem je ilirizem prinesel nov pravopis – gajico, hkrati pa tudi narodno in literarno delovanje "*tako da je upati, da se ti dve veji močnega slovanskega stebela, tako bližnji si po krvi in jeziku, združita še tesneje v prid nam in Hrvatom. Složno sta delovala oba naroda v Trubarjevih časih, za kmetskega vstanka in združila nas je tudi Ilirija. Učimo se iz prošlosti in popravimo storjene grehe.*"²⁵

Predavanja dr. Millerja in dr. Šilovića je objavila revija *Slovenski pravnik*.

Dr. Fran Ilešič piše, da sta bili Šurminovi in Šišićevi zgodovinski predavanja zelo aktualni zaradi ostre borbe, ki so jo imeli prav takrat v budipeštanskem parlamentu delegati hrvatskega Sabora za hrvatski jezik in za nacionalna prava Hrvatske proti Madžarom. Prvotno je mislilo priti v Ljubljano predavat več zagrebških profesorjev in docentov, kot jih je potem res prišlo. Zadnje predavanje dr. Millerja je bilo 29. marca 1908, a Velika noč je bila tega leta 19. aprila; predavanja so se torej končala tri tedne pred časom, ki je bil prvotno določen zanje. O predavanjih in obisku na njih so pisali v *Slovenskem narodu* in *Novi dobi*. Vsa poročila so bila polna hvale in so pisala o velikem obisku, polnih dvoranah in želji, da se predavanja nadaljujejo. Edino pri predavanju dr. Millerja je pisalo, da je bilo žal navzočih premalo pravnikov.²⁶

Na naslednjem občnem zboru 16. novembra 1908 je spet prišlo do sprememb. Tajnik je postal dr. Josip Cerk, knjižničar pa dr. Pavel Grošelj.²⁷

V tej sezoni so predavali: Ivan Franke o kapitalu in delu, Jožef Reisner o rentgenskih žarkih s fizikalnega stališča, Rasto Pustoslemšek o bosanskem vprašanju, dr. Josip Stojc o rentgenskih žarkih v zdravstvu, dr. Josip Cerk o nastanku sveta in Etbin Kristan o neobjavljenih pismih Janeza Trdine. Predavala sta le dva zagrebška profesorja. 14. novembra je predaval dr. Ferdo Šišić o aktualni

²¹ Razglas. *Učiteljski tovariš*, 1907, (22. 3.), št. 12, str. 1.

²² Akademija. *Naš list*, 1907, (15. 2.), št. 13.

²³ Dragotin Lončar: Akademija ... *Učiteljski tovariš*, 1907, (13. 12.), št. 50, str. 590–591.

²⁴ Društvo slovenskih profesorjev. *Učiteljski tovariš*, 1908, (10. 1.), št. 2, str. 3.

²⁵ Akademija. *Učiteljski tovariš*, 1908, (13. 3.), št. 11, str. 4.

²⁶ Ilešič, *Ekstenza zagrebške univerze*, str. 122.

²⁷ ZAL, LJU 270, *Društva*, seji 25. 11. 1907 in 26. 11. 1908.

temi *"Herceg-Bosni prigodom aneksije. Geografsko-historijska i državnopravna razmatranja"*. Dvakrat pa je predaval dr. Anton Heinz, in sicer 20. marca 1909 o simbiozi rastlin, 3. aprila pa o rastlinah in mravljah. Vsa predavanja so bila dobro obiskana.²⁸

Šišićevo predavanje je izhajalo v zagrebškem dnevniku *Hrvatska* in nato izšlo tudi kot posebna brošura. V tej sezoni so bila torej le tri predavanja zagrebških profesorjev, izredno pa se je povečalo število slovenskih predavateljev.

Zanimivo v tem letu je bilo predavanje Rasta Pustoslemška o bosanskem vprašanju. Kranjski deželni predsednik baron Teodor Schwarz je k predavanju poslal policijskega zastopnika, ki je predavatelju sporočil, da so na deželni vladi ukazali, naj takoj prepove predavanje, če se bo predavatelj *"v svojih izvajanjih le oddaleč dotaknil kakšnega političnega vprašanja"*. Vendar, kot je bilo zapisano v *Slovenskem narodu*, je bil to le prazen strah pred veleizdajstvom in predavanje je lahko potekalo.²⁹

Jeseni 1909 je predavateljsko sezono odprl profesor Vojeslav Molè, ki je predaval o poljskem pesniku Juliusu Slowackem ob stoletnici njegovega rojstva.³⁰ Tega leta je predaval tudi univerzitetni profesor dr. Oton Frangeš o modernih sredstvih za dvig gospodarstva. Omenil je angleško gospodarstvo, ki v agrarnem smislu ne more konkurirati kontinentu, posebej ne Češki in Ogrski. V socialnem smislu potrebuje kmetijstvo predvsem pomoč države in pri tem omenja Hrvaško, kjer se je kmetijski izvoz s pomočjo države v zadnjih 12 letih narasel od 13 na 63 milijonov. V predavanju je omenil tudi izseljevanje v Ameriko, ki je bilo zaradi slabega gospodarstva takrat zelo razširjeno v naših deželah.

Zagrebški profesorji niso več predavali. Dr. Fran Ilešič v svojem že večkrat omenjenem prispevku piše, da vidi glavni vzrok za to v slabem finančnem stanju v društvu Akademija, pa tudi v nezanimanju in stalnem menjavanju odbornikov. Kaže pa, da so bila poročila o velikem obisku na predavanjih pretirana in nasprotujoča. Kot primer zato navaja dr. Ilešič trditev v *Novi dobi* 1908, kjer 21. marca pišejo, da *"vedno nove in širše plasti ljudstva posečajo ta predavanja naše vseučiliščne ekstenze"*, 4. aprila pa dr. Ravnihar v isti reviji piše, da bi bil obisk lahko večji in da *"glavni kontingent obiskovalcev dosedanjih predavanj ni blizu. Splošno žensko društvo ne stori ničesar, da bi privabilo svoje članstvo k predavanjem. Druge inteligence je bilo doslej le malo navzoče pri pre-*

*davanjih, dasi bi ji prav nič ne škodilo, malo širiti svoje obzorje."*³¹

Na občnem zboru, ki je bil 15. novembra 1909, je bil izvoljen naslednji odbor: predsednik dr. Vladimir Ravnihar, podpredsednik dr. Josip Stojc, tajnik dr. Josip Erc, blagajnik pa dr. Jožef Reisner.³²

Naslednje leto je postal predsednik društva dr. Jožef Reisner, matematik in fizik, ki je učil na prvi državni gimnaziji v Ljubljani. Doslej je v sklopu Akademije predaval o po raznih slovenskih krajih. Tega leta je bilo posebej omenjeno predavanje medicinanca Mirka Černičča *O razvoju človeka*. To predavanje je imel že pred tem v Trstu ob veliki udeležbi.³³ Leta 1910 je v samozaložbi v Gorici izšla njegova knjiga *Telesni naš postanek, razvoj in konec*, v kateri je snov z njegovih predavanj. O južnoslovenskih balkanskih deželah je predaval Rasto Pustoslemšek, ki je bil med letoma 1913 in 1914 podpredsednik Akademije. Leta 1910 sta bila med predavatelji tudi dr. Ivan Lah in dr. Fran Kobal. Slednji je predaval o upodablajoči umetnosti na Slovenskem, od Leopolda Layerja do Janeza Wolfa. Jeseni je v Ljubljani predaval dr. Demeter pl. Bleiweis-Trsteniški. *Učiteljski tovariš* je o tem dogodku zapisal: *"V spretnem gladko tekočem, jasnem in lahko razumljivem prostem prednašanju je gosp. predavatelj uvodoma podal kratko zgodovino kolere, kako je pred dobrimi 90. leti prvič prišla v Evropo in kako je kasneje ponovno morila v velikih epidemijah. Kolere ne raznaša zrak, pač pa jo prenaša okužena voda ali pa neposredna dotika z okužencem. Povzročja jo poseben bacil ali vibrijon, če je prišel v človeško črevo, kjer se z veliko hitrico razširi in provzroči, da se črevo vname. Posledica je, da nastopi huda driska, združena z bljuvanjem. Kolere se varujemo s previdnostjo; paziti je zlasti na telesno čistočo, zlasti na čistočo rok, s katerimi najlagje zanesemo bacile v usta, odkoder pridejo v želodec. Oprezni moramo biti pri rabi vode, ki jo je najbolje uporabljati kuhano. V Ljubljani se okuženja potom vode ni bati, ker je ljubljanski vodovod tehniško in zdravstveno izborna urejen ... Zanimiva izvajanja so pojasnovala dobro izvršene skioptične podob in pa risbe na tabli. Občinstvo je bilo pri predavanju nenavadno mnogo, zlasti dobro je bilo zastopano ženstvo. Gosp. predavatelj je za svoj trud žel obilo in vrlo pohvalo. Tovariše in tovarišice prosimo, naj v interesu splošne koristi poučijo ljudstvo o koleri, zlasti naj ga opozarjajo na neobhodno potrebo največje čistosti."*³⁴

Jožef Reisner in dr. Vojeslav Molè sta zastopala društvo na sestanku zastopnikov jugoslovenskih

²⁸ Ilešič, *Ekstenza zagrebške univerze*, str. 122-123.

²⁹ Predavanje pod policijskim nadzorstvom. *Slovenski narod* 1909, (30. 1.), št. 24, str. 4.

³⁰ Akademija. *Učiteljski tovariš*, 1909, (22. 10.), št. 43, str. 4.

³¹ Ilešič, *Ekstenza zagrebške univerze*, str. 125.

³² *Slovenski narod*, 1909, (26. 11.), št. 272, str. 2.

³³ V "Akademiji". *Omladina*, 1909/10, str. 192.

³⁴ O koleri. *Učiteljski tovariš*, 1910, (21. 10.), št. 42, str. 2.

kulturnih društev, ki je bil v Ljubljani 10. in 11. decembra 1910, predsedoval pa mu je dr. Fran Ilešič.³⁵ Organizator je bila Slovenska matica. Predavanja na tem sestanku so izšla v publikaciji z naslovom *Smotra jugoslovanskih kulturnih društev*. Tam je izšlo tudi predavanje dr. Rudolfa Molèta, ki je bil v letu 1910/11 tajnik društva, o Akademiji. V njem je napisal, da društvo v svojem dosedanem delovanju ni doseglo tega, kar si je želelo zaradi slabega materialnega stanja, da pa je "mnogo kriva tudi brezbriznost naše inteligence na eni strani, na drugi strani pa so oni, ki radi delajo, tako zaposleni pri raznih društvih, da pravzaprav ne morejo nikjer razviti svojih moči in zmožnosti." Menil je, da je Akademija zadnja leta mnogo storila s tem, da je na predavanja povabila profesorje zagrebške univerze in bila pri tem eno prvih slovenskih društev, "ki je na popularno-znanstvenem polju začelo gojiti ono krasno vez bratske vzajemnosti hrvatsko-slovenske." V nasprotju s časopisnimi poročili, ki so pisali o velikem številu poslušalcev, je dr. Molè zapisal, da je bilo obiskovalcev predavanj manj zato, ker mnogi Slovenci niso obvladali hrvaškega jezika. Zato je menil, da bi pri nekaterih težko razumljivih besedah dodajali tudi slovenski izraz. Zaželel si je tudi, da bi tudi Slovenci čimprej dobili svojo univerzo in bi tudi slovenski profesorji hodili predavat v Zagreb.³⁶

Na občnem zboru 3. novembra 1911 so prikazali delo društva v minulem letu. Prirejeno je bilo deset predavanj v Ljubljani, dve v Kranju in eno v Gorici. Predstavniki društva so se udeležili Vrazove akademije ob stoletnici njegovega rojstva ter proslave ob 25-letnici pisateljskega podpornega društva. Društvo je denarno podprla edino Kmetška posojilnica, posebno draga je bila nabava skioptika (priprave za projiciranje pobarvanih slik, narisanih na steklo). Še naprej so sklenili za predavanja prositi zagrebške profesorje, več predavanj pa naj bi bilo tudi iz slovenske zgodovine. Za predsednika je bil tokrat izvoljen dr. Vojeslav Molè, odborniki pa so bili: Josip Berce (tajnik), dr. Oton Fettich Frankheim, Rasto Pustoslemšek, Viktor Zalar, dr. Lenard Lotrič, dr. Ivan Lavrenčič, dr. Franjo Lipold, Robert Kenda in Emil Vodeb. Namestniki so bili: dr. Josip Tičar, dr. Dragotin Lončar in dr. J. Pušnik, pregledovalci računov pa dr. Vladimir Ravnihar, Fran Podkrajšek in Jožef Reisner.³⁷

Leta 1912 je potekala prva balkanska vojna in v zvezi s tem je Akademija organizirala nekaj predavanj. 18. oktobra je predaval dr. Fran Ilešič o zgodovini verstva južnih Slovanov, kjer je posebej

govoril o Črni gori, Makedoniji in Srbiji. *Slovenski narod* je obširneje pisal o vsebini tega predavanja, ne pa tudi o obisku in odzivu občinstva. Piše, da je predavatelj izbral podatke o razvoju krščanstva na Balkanu od začetka do novejšega časa. Omenjal je tako Cirila in Metoda, razlike med Rimom in Bizancem, omenjal pravoslavje in bogomilstvo in pa, da se nasprotja med Hrvati in Srbi že krhajo in da naroda sodelujeta v raznih kulturnih delih. Na koncu je pozval Hrvate naj ne pozabijo, "da smo vsi sinovi ene krščanske cerkve, pa naj nas razdvaja današnja politika ali politika naših prednikov."³⁸

Decembra je predaval Rasto Pustoslemšek o svojih doživljajih na Balkanu z originalnimi skioptičnimi slikami. Na predavanju so zbirali prostovoljne prispevke za Rdeči križ balkanskih držav.³⁹

Občni zbor je bil šele 26. februarja 1913. V zadnjem letu je društvo izgubilo nekaj svojih članov, in sicer dr. Josipa Cerka, Antona Aškerca, Antona Peterlina in dr. Frana Orožna. Društvo je priredilo 14 predavanj, po enega v Trstu in Novem mestu, dve v Kranju, druge pa v Ljubljani. Društvo je skrbelo za knjižnico Simona Gregorčiča, ki je imela tega leta okrog 5600 knjig. Za društvo je 100 kron prispevala Kmetška posojilnica. Društvo je imelo 40 rednih in 70 podpornih članov. Za predsednika je bil izvoljen dr. Rudolf Molè, za podpredsednika Rasto Pustoslemšek, za tajnika Anton Sovrè, za njegovega namestnika Emil Vodeb, za blagajnika dr. Pušnik, za knjižničarja dr. Ivan Lah, za odbornike pa dr. Ivan Lavrenčič, dr. Franjo Lipold, dr. Oton Fettich Frankheim, dr. Pretner (Janko Pretnar ?) in Leskovšek. Anton Sovre je bil že leta 1913 poklican v vojaško službo na črnogorski meji, zato je tajniška dela vodil vse do konca vojne novinar Emil Vodeb.

V letu 1913 je večkrat predaval Rasto Pustoslemšek. Naslov njegovega predavanja 28. februarja je bil *Križem Stare Srbije, Makedonije in Trakije*, kjer je opisoval vtise s potovanj. Drugi del predavanja z istim naslovom je bil 12. marca.

Leto 1914 je društvo pričelo s predavanjem profesorja Pavla Grošlja 23. januarja in najavilo, da bodo predavanja vsak drugi teden ali pa celo vsak teden. V februarju sta bili dve predavanji. 6. februarja je predaval profesor Robert Kenda o Francozih na Slovenskem z naslovom *Ilirija oživljena*. V poročilu o predavanju je pisalo, da "je poslala policija prvič k predavanju Akademije komisarja".⁴⁰ 11. februarja pa je predaval dr. Fran Ilešič o medsebojnem razmerju Čehov in Slovakov.

³⁵ Raznoterosti. *Slovan*, 1911, str. 94.

³⁶ Molè, "Akademija", str. 46–47.

³⁷ Akademija. *Slovenski narod*, 1911, (14. 11.), št. 254, str. 5–6.

³⁸ O verstvu Jugoslovanov. *Slovenski narod*, 1912, (19. 10.), št. 241, str. 4–5.

³⁹ Predavanje. *Slovenski narod*, 1912, (9. 12.), št. 283, str. 4.

⁴⁰ Dnevne vesti. *Slovenski narod*, 1914, (7. 2.), št. 30, str. 4.

Rasto Pustoslemšek, odbornik društva, predavatelj in njegov podpredsednik v letih 1913 in 1914. (Kronika slovenskih mest 1934, št. 2)

V odboru Akademije so delovali znani Slovenci različnih poklicev. Predsednik dr. Vladimir Ravnihar je bil pravnik in politik, deloval je v pevskih, dramatskih in telovadnih društvih. Pravniki in politiki so bili tudi dr. Dragotin Lončar, dr. Fran Novak, dr. Henrik Tuma, dr. Gregor Žerjav, dr. Ivan Lavrenčič, dr. Anton Dermota, dr. Lenard Lotrič, dr. Oton Fettich Frankheim in dr. Franjo Lipold. Inženir kemije je bil Jakob Turk. Zdravniki, odborniki društva so bili: dr. Ivan Robida, dr. Josip Tičar, dr. Jernej Demšar, dr. Josip Stojc in dr. Alojz Kraigher.

Zelo veliko je bilo profesorjev, med njimi dr. Stanislav Bevk, dr. Josip Cerk, dr. Valentin Kušar, Ivan Franke, Martin Majcen, Robert Kenda, Jožef Reisner, Josip Berce, dr. Ivan Merhar, brata dr. Vojeslav in dr. Rudolf Molè, Pavel Grošelj, Matija Pirc, dr. Anton Sovrč in Makso Pirnat.

V odboru sta delovala tudi učitelja Francišek Gärtner z druge deške šole v Ljubljani in Ivan Šega, ki je takrat služboval v Logatcu. Kasneje je bil ta učitelj zelo povezan z izobraževanjem odraslih in tudi sicer zelo aktiven v učiteljski organizaciji in drugih društvih. V odboru so sodelovali tudi novinarji in uredniki, med njimi Rasto Pustoslemšek, Viktor Zalar in Emil Vodeb.

Med prvo svetovno vojno je bila društvena dejavnost prekinjena, takoj po njej pa je Akademija leta 1918 že septembra pričela z javnimi predavanji. Prvi je predaval literarni zgodovinar, profesor dr. Ivan Prijatelj o Levstiku, Jurčiču in Stritarju, glasnikih mladoslovenske kulture. Na dan predavanja je *Slovenski narod* predstavil predavatelja, njegovo življenje in delo in napisal, da si je za predavanje izbral odlomek iz predgovora k Jurčičevem zbranem delu. Naslednji dan so poročali, da je bila velika dvorana Narodnega doma polna občinstva, ki je s pozornostjo "sledilo duhovitim razlaganjem dunajskega učenjaka." Predavanje je trajalo uro in pol in poročevalec piše, da pozornost ni niti za trenutek popustila, na koncu pa so obiskovalci predavatelju burno ploskali.⁴¹

Oktober je društvo priredilo dve predavanji. Prvega je imel teolog dr. Leopod Lenard z naslovom *Zakaj so razpadle staroslovanske države?* O tem predavanju je *Slovenski narod* pisal, da je bilo slabo obiskano, "kar je pač pripisovati španski bolezni, ker predmet sam bi bil zaslužil pač številnejšega obiska."⁴²

Največji uspeh pa je doživelo predavanje profesorja na ljubljanskem učiteljski Ivan Vesenjaka o našem šolstvu v novi državi. Sprevrilo se je v navdušeno manifestacijo staršev, učiteljev in profesorjev.⁴³

Jeseni 1918 je Akademija pripravila tudi umetniško razstavo v Jakopičevem paviljonu. 22. novembra je predaval ameriški novinar Aleksander Toman o gospodarskem, političnem, kulturnem in socialnem življenju Američanov. 20. decembra 1918 je predaval srbski pisatelj Djuro Čirić o glavnih težnjah političnega razvoja Srbije v 19. stoletju.

Društvu je med letoma 1918 in 1921 predsedoval dr. Alojzij Zalokar, ginekolog in profesor na babiški šoli v Ljubljani, ki je bil istočasno tudi predsednik Slovenskega zdravniškega društva in deloval tudi v nekaterih drugih društvih.

Leta 1919 je društvo priredilo vrsto tečajev o higieni, astronomiji, matematiki, francoščini in srbohrvaščini. Tečaji so se pričeli konec januarja in v začetku februarja. Higieniski tečaj sta vodila zdravnik dr. Alojz Zalokar in dr. Matija Ambrožič, ki je postal leta 1918 zdravnik za otroške bolezni. Tečaja sta trajala osem oziroma šest tednov po dvakrat na teden. Tečaj iz astronomije je vodil profesor dr. Pavel Grošelj, profesor na ženski gimnaziji v Ljubljani, iz matematike pa profesor na ljubljanski realki Fran Jeran. Jezikovni tečaji so

⁴¹ Predavanje Akademije. *Slovenski narod*, 1918, (12. 9.), št. 208, str. 3.

⁴² Dnevne vesti. *Slovenski narod*, 1918, (11. 10.), št. 234, str. 3.

⁴³ Dnevne vesti. *Slovenski narod*, 1918, (25. 10.), št. 249, str. 3.

trajali do meseca maja. Profesorja Anton Jeršinovič, profesor na drugi državni gimnaziji in Vladimir Fabjančič, suplent na ljubljanski realki sta vodila tečaj iz srbohrvaščine, slednji je vodil skupaj s kolegom z realke dr. Jankom Gregorinom in dr. Franom Novakom tudi tečaje francoščine.⁴⁴

Društvo je nadaljevalo tudi s predavanji. V januarju je predaval slikar Ivan Vavpotič o modernih smereh v umetnosti in Slovencih ter Djuro Čirić o novejših srbskih pesnikih. Februarja in marca je predaval Silvo Domicelj o biologiji naroda. Zelo odmevno je bilo predavanje dr. Ivana Prijatelja *Cankar kot umetnik*, ki je bilo 3. marca. V *Slovenskem narodu* so o predavanju med drugim zapisali: *"Tako elegantno izgrajenega predavanja, kakor je bilo snočnje, ni bilo v Ljubljani že dolgo časa in ga najbrže ne bo tako kmalu. Številno občinstvo se je zaverovalo v predavatelja in sledilo z vso dušo njegovemu predočevanju velikega našega Cankarja."*⁴⁵

Aprila je predaval dr. Jernej Demšar o nevarnosti spolnih bolezni, predavanje pa je bilo namenjeno samo moškim. Za ženske je bilo predvideno posebno predavanje.

19. maja je predaval Anton Podbevšek, ki je takrat študiral v Zagrebu, o predzgodovini slovenskega vseučilišča v Ljubljani. Dobiček od vstopnine je bil namenjen Stanovski zvezi slovenskih akademikov.

V drugi polovici leta 1919 prenehajo novice o delovanju društva in v *Slovenskem narodu* v rubriki Dnevne vesti je objavljeno naslednje vprašanje: *"Kaj je letos s predavanji v Ljubljani? Lani je 'Akademija' prirejala kurze in predavanja. Kaj pa letos?"*⁴⁶

Leta 1921 je postal predsednik društva pravnik in publicist dr. Vladimir Knaflič, tajnik pa dr. Josip Bohinjec. Ta dva podatka omenja dr. Fran Ilesič v že večkrat omenjenem prispevku, vendar ne navaja virov zanj. Navaja tudi, da je bila tajnica društva od leta 1918 do 1921 Alojzija Štebi, medtem ko sem v *Slovenskem narodu* ob poročilu o predavanju dr. Ivana Prijatelja 3. marca 1919 zasledila podatek, da je tajnik društva dr. Milan Lemež. O njem je *Slovenski narod* objavil leta 1920 novico, da so ga odpustili iz državne službe in da naj *"bi bil vodja komunističnega krila socialnodemokratske stranke."*⁴⁷

Podatki v Arhivu Slovenije so pojasnili, kako je društvo prenehalo delovati. Kraljevska banska uprava je 10. februarja 1934 poslala Upravi policije v Ljubljani dopis, naj čimprej sporoči, če društvo Akademija še obstoja in deluje. Uprava policije je 4. maja odgovorila, da društvo od leta 1921 ne deluje, da ni imelo nobenega občnega zbora ter da nima članov in ne izvoljenega odbora. Zato predlagajo razpust društva. Na to je Kraljevska banska uprava odgovorila 12. maja 1934 in sicer, da razpušča društvo *"ker že več let ne deluje, nima ne članov niti imovine in torej tudi ne pogojev za pravni obstoj"*. Društvo je bilo črtano iz registra 23. maja 1934.⁴⁸

Društvo Akademija je bilo ustanovljeno z velikimi načrti in pričakovanji, ki pa so se le delno uresničila. Od točk, ki so bile navedene v pravilih, je izpolnilo četrto in peto, to je ustanavljanje knjižnic in znanstvena in strokovna predavanja. Od spisov je izšla le kratka predstavitev društva, ki jo je pripravil dr. Dragotin Lončar. Najbolje je stanje v društvu predstavil v svojem sestavku leta 1911 dr. Rudolf Molè, kjer je med drugim zapisal, da so bili člani društva preveč zaposleni na drugih področjih. Dolgoletni predsednik društva dr. Vladimir Ravnihar je bil namreč aktiven v Društvu sv. Cirila in Metoda, Slovenski matici, Dramatičnem društvu, Slovenski sokolski zvezi, Glasbeni Matici, poleg tega pa je bil leta 1911 kot kandidat Narodno-napredne stranke izvoljen v državni zbor. Zanimivo pa je, da v svojem obširnem življenjepisu delovanja v društvu Akademija ne opisuje. Irena Gantar Godina piše, da je dr. Anton Dermota opustil odbornišтво Akademije, ker je imel preveč dela z uredništvom *Naših zapiskov*.⁴⁹ Profesor Jožef Reisner, ki je prevzel za dr. Ravniharjem predsedstvo, je že leta 1911 postal občinski svetnik in deželni poslanec mesta Ljubljane in se je predsedstvu odpovedal.

V letih pred prvo svetovno vojno je v društvu zelo aktivno deloval novinar Rasto Pustoslemšek, ki pa je medtem časom ustanovil Društvo slovenskih književnikov in časnikarjev, spremljal politična dogajanja v slovanskih deželah, pisal tudi v njihove časopise in o dogajanjih v južnoslovanskih deželah tudi veliko predaval. Vendar pa zlasti v letih 1913 in 1914 *Slovenski narod*, kjer je bil zaposlen, o društvu Akademija zelo malo piše.

Morda je na delo društva slabo vplivala tudi predstavitev tajnika dr. Dragotina Lončarja na realko v Idriji. Tudi tajnik društva dr. Josip Cerk, profesor zgodovine in zemljepisa na ljubljanskem učiteljskišču, je deloval v Proforskem društvu, Mu-

⁴⁴ Ljudsko izobraževalno društvo "Akademija". *Slovenski narod*, 1919, (20. 1.), št. 16, str. 6.

⁴⁵ Cankar kot umetnik. *Slovenski narod*, 1919, (4. 3.), št. 54, str. 5.

⁴⁶ Dnevne vesti. *Slovenski narod*, 1919, (17. 12.), št. 245, str. 3.

⁴⁷ Dnevne vesti. *Slovenski narod*, 1920, (25. 3.), št. 69, str. 3.

⁴⁸ AS 68, *Kraljevska banska uprava, upravni oddelek*, fasc. 16–2, leto 1934, št. 4134/2.

⁴⁹ Gantar Godina, *T. G. Masaryk*, str. 125.

zejskem društvu in Slovenski matici, leta 1912 pa se je smrtno ponesrečil. Ne nazadnje pa je na delo društva slabo vplivalo politično delovanje njenih članov odbora, kar je večkrat povzročilo nesoglasja med njimi samimi.

Ambicija društva, da bi postalo centrala vseh naprednih slovenskih društev, je zamrla, saj se je na njen poziv javilo le 14 društev. Pač pa se je po prvi svetovni vojni to posrečilo Zvezi kulturnih društev, ki je leta 1922 združila kar 703 društev.

Predavanja društva Akademija so bila zelo kvalitetna in morda prezahtevna za širši krog, zato tudi niso bila vedno zadovoljivo obiskana. V takratnem času je delovalo tudi vedno več delavskih in splošnoizobraževalnih društev, ki so prav tako prirejala razna predavanja in tečaje. Iz razpoložljivih poročil o predavanjih lahko razberemo, da so bila najbolj obiskana predavanja z zdravstveno in literarnozgodovinsko vsebino in pa predavanja, ki so obravnavala takrat aktualne politične dogodke. Več obiskovalcev so imeli tudi bolj znani predavatelji, tako na primer dr. Ivan Prijatelj in dr. Fran Ilešič, ki sta tudi izredno dobro predavala. Dr. Molè je v že imenovanem prispevku zapisal, da predavanj zagrebških univerzitetnih profesorjev niso vsi razumeli zaradi jezika, zapisal pa je tudi, da so oni "začeli gladiti pot naši slovenski univerzi."

Prizadevanja društva Akademija za slovensko univerzo je omenil tudi dr. Janko Polec v članku o zgodovini slovenske univerze. Zapisal je: "*V stremljenju pospeševati s tem tudi ustanovitev univerze, se je skušala v tej dobi propagirati ideja ljudskega vseučilišča in se je v ta namen jeseni l. 1904 ustanovilo društvo Akademija v Ljubljani.*"⁵⁰

Društvo Akademija omenja v članku o reviji *Naši zapiski* Franc Rozman. Piše, da so masarykovci ustanovili to društvo po češkem zgledu z namenom izobraževati ljudstvo. Meni, da mlajši liberalni inteligenti niso pokazali dovolj razumevanja za socialna vprašanja in je zato njihova akcija kmalu zamrla. Omenja pa, da obisk predavanj ni bil slab.⁵¹

Podobno piše o tem tudi Irena Gantar Godina, ki še navaja, da se je njihov način izobraževanja naroda izkazal glede na relativne uspehe kot dokaj neprimeren.⁵²

Vsekakor pa je zanimivo živahno delovanje društva v letih 1918 in 1919 in njegov nenaden upad in prenehanje delovanja, vendar vzrokov zato v literaturi, ki sem jo pregledala, nisem našla. Verjetno pa so bili isti kot že zgoraj navedeni, namreč finančno stanje društva, prezaposlenost članov odbora in pa vedno večje število društev, ki so prirejala predavanja in tečaje.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

- ARS – Arhiv Republike Slovenije
AS 68 – Kraljevska banska uprava, upravni oddelek.
ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana
LJU 270 – Društva.

ČASOPISI

- Naš list*, 1907.
Naši zapiski, 1903/4, 1904/5.
Omladina, 1904/5, 1907/8, 1909/10.
Popotnik, 1904.
Slovan, 1911.
Slovenski narod, 1909, 1911, 1912, 1914, 1918, 1919.
Učiteljski tovariš, 1905, 1907, 1908, 1909, 1910.

LITERATURA

- Erjavec Franc: *Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem*. V Ljubljani : Prosvetna zveza, 1928.
Gantar Godina, Irena: *T. G. Masaryk in masarykovstvo na Slovenskem (1895–1914)*. Ljubljana : Slovenska matica, 1987.
Ilešič Fran: *Ekstenza zagrebške univerze v Ljubljani (1907–1909)*. *Ob dvajsetletnici Jugoslavije*. Ljubljana: Misel in delo, 1938, str. 115–136.
Molè Rudolf: "Akademija" in slovensko-hrvatska vzajemnost. *Smotra jugoslovanskih kulturnih društev*. Ljubljana : Matica Slovenska, 1911, str. 46–47.
Polec Janko: *Ljubljansko višje šolstvo v preteklosti in borba za slovensko univerzo. Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani do leta 1929*. V Ljubljani : Rektorat Univerze kralja Aleksandra Prvega, 1929.
Rozman, Franc: *Naši zapiski 1902–1914. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja*, XI–XII, 1971–1972, str. 187–198.

⁵⁰ Polec, *Ljubljansko višje šolstvo*, str. 115.

⁵¹ Rozman, *Naši zapiski 1902–1914*, str. 190.

⁵² Gantar Godina, *T. G. Masaryk*, str. 120.

Z U S A M M E N F A S S U N G

Der Volksbildungsverein *Akademija* (1904–1934)

Der 1904 von den Intellektuellen Ljubljanas gegründete Verein *Akademija* (Akademie) setzte sich zum Ziel, Erwachsene durch Vorträge, Kurse und Gründung von Bibliotheken zu bilden. Die meisten Vorträge, nicht weniger als 65, wurden im ersten Jahr der Vereinstätigkeit gehalten, und zwar zum Thema Gesundheit, Soziales, Wirtschaft und Literatur. Ihnen wohnten knapp 15.000 Besucher verschiedener Berufe bei.

In den darauffolgenden Jahren fanden 20 bis 30 Vorträge statt. Im Jahr 1907 gründete der Verein zusammen mit den Vereinen *Prosveta* und *Sokol*

eine Bibliothek in Ljubljana, die nach dem Dichter Simon Gregorčič benannt wurde. Im selben Jahr begannen – im Rahmen des Vereins – Universitätsprofessoren aus Zagreb Vorträge zu halten. Diese wurden in anderen slowenischen Ortschaften von heimischen Fachleuten gehalten.

Der erste Vorsitzende des Vereins Jurist und Politiker Dr. Vladimir Ravnihar bekleidete dieses Amt bis zum Jahr 1911, als ihm Dr. Vojislav Molè folgte. Im Jahr 1913 wurde Dr. Rudolf Molè zum Vorsitzenden gewählt. Im Vereinsausschuss wirkten namhafte Slowenen verschiedener Berufe, die meisten waren Professoren, Juristen oder Ärzte.

Der Erste Weltkrieg unterbrach die Tätigkeit des Vereins. Gleich nach dessen Ende wurden erneut Vorträge gehalten und im Jahr 1919 auch Kurse in Hygiene, Astronomie, Mathematik, Französisch und Serbokroatisch. Bereits für die zweite Hälfte des Jahres 1919 liegen uns keine Nachrichten über die Vereinstätigkeit vor, die amtliche Auflösung erfolgte aber erst am 23. Mai 1934.